

O‘ZBEK ADABIYOTIDA MILLIY RUH VA FOLKLORIZM TAMOYILLARI (Normurod Norqobilov qissalari asosida)

O‘g‘iloy O‘tkirjon qizi Xolmuhammedova

Andijon davlat universiteti

Folklorshunoslik va dialektologiya yo‘nalishi

2-bosqich magistranti

mamirjonova0303@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotida milliy ruhning ifodalanishi va folklorizm hodisasi o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlik tahlil qilinadi. Badiiy asarlarda xalq og‘zaki ijodi elementlarining transformatsiyasi, mifologik obrazlarning zamonaviy talqinlari va yozuvchi uslubida milliy o‘zlikning namoyon bo‘lishi masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: milliy ruh, folklorizm, mifologizm, badiiy tafakkur, transformatsiya, etnik madaniyat, zamonaviy o‘zbek adabiyoti.

Har qanday millatning badiiy tafakkuri uning tarixiy ildizlari, e‘tiqodi va xalq og‘zaki ijodi bilan uzviy bog‘liqdir. Milliy ruh — bu adabiyotning qalbini tashkil etuvchi etnik o‘ziga xoslikdir. Folklorizm esa ushbu ruhni yozma adabiyotga ko‘chiruvchi, uni badiiy jihatdan boyituvchi asosiy vositadir.

Bugungi globallashuv davrida milliy o‘zlikni saqlab qolish ehtiyoji adabiyotda folklor manbalariga qaytishni kuchaytirdi. Akademik B. Sarimsoqov ta’kidlaganidek, “Folklor yozma adabiyotning beshigi bo‘lib, undagi an’analarning yangicha talqini milliy adabiyotning hayotiyiligini ta’minlaydi”[1].

Adabiyotshunoslikda milliy ruh tushunchasi xalqning turmush tarzi, ruhiyati, an’analari va qadriyatlarining badiiy asardagi in’ikosidir. Bu shunchaki tashqi tasvir (kiyinish, taomlar) emas, balki qahramonning dunyoni his qilish tarzidir.

V.G. Belinskiy yozganidek: "Haqiqiy milliy ruh asar mavzusida emas, balki muallifning voqelikka munosabatida namoyon bo‘ladi"[2]. O‘zbek adabiyotida milliy ruhni ifodalashda Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, keyinchalik esa Oybek va Abdulla Qahhor asarlari poydevor vazifasini o‘tadi.

Folklorizm — yozma adabiyotda xalq og‘zaki ijodi unsurlaridan foydalanish jarayonidir. Biz buni shartli ravishda ikki turga ajratamiz:

- Tashqi (elementar) folklorizm: Ertak, maqol yoki qo‘shiq parchasini shunchaki asarga kiritish.

- Ichki (organik) folklorizm: Xalq tafakkuri tarzini, mifologik modellarini asar strukturasi singdirish.

O‘zbek nasrida, xususan Shukur Xolmirzayev, Murod Muhammad Do‘st va Tog‘ay Murod, asarlarida folklorizmning eng yuksak cho‘qqilarini ko‘rishimiz mumkin. Masalan,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Tog‘ay Murod asarlarida dostonchilik uslubi va xalqona nutq ritmi nasriy matni milliy ruh bilan sug‘oradi³.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida (masalan, Normurod Norqobilov, Erkin A‘zam, Xurshid Do‘stmuhammad ijodida) mifologik obrazlar yangi mazmun kasb etmoqda. "Alpomish" yoki "Go‘ro‘g‘li" dostonlaridagi arxetiplar bugungi kun qahramonlari ruhiyatini ochish uchun xizmat qilmoqda.

Xususan, milliy ruhni ifodalashda "shamanizm" unsurlari va qadimiy turkiy miqlar (Bo‘ri, Humo, Semurg‘) asarlarda metaforik ma‘no tashiydi. Bu nafaqat o‘tmishga ehtirom, balki kelajakni anglash yo‘lidir[4].

Adabiyot va folklorning o‘zaro aloqasi o‘zbek adabiyotshunosligining doimiy diqqat markazida bo‘lib kelgan. Akademik T.Boboyev ta‘kidlaganidek: "Badiiy asar o‘z xalqining mentalitetidan, uning ma‘naviy xazinasidan ajralgan taqdirda, u o‘zining milliy qiyofasini yo‘qotadi"[5]. Normurod Norqobilov aynan shu "milliy qiyofa"ni saqlab qolgan va uni zamonaviy nasr tiliga ko‘chira olgan kam sonli adiblardan biridir.

Normurod Norqobilov ijodida folklorizm uch yo‘nalishda namoyon bo‘ladi:

1. Til va uslub: Xalqona iboralar, maqol va matallardan o‘rinli foydalanish.
2. Syujet va motiv: Xalq rivoyatlari yoki xalq hayotidan olingan an‘naviy syujet chiziqlari.

3. Obrazlar tizimi: Xalqona donishmandlikka ega qahramonlar ("oqsoqollar", "momolar") obrazi orqali milliy axloqiy mezonlarni ko‘rsatish.

Normurod Norqobilov asarlarini o‘qir ekansiz, go‘yo o‘zbek qishlog‘ining haqiqiy, jonsiz qog‘ozlardan iborat bo‘lmagan, balki "tirik" manzaralariga tushib qolasiz. Adib qissalarida folklor janrlari matnning ichiga singib ketgan.

Masalan, "Oqbo‘yin" qissasida hayvon obrazi markaziy o‘rinni egallaydi. Bu obraz orqali sadoqat, fidoyilik kabi insoniy fazilatlar ochib beriladi. Bu usul o‘zbek xalq ertaklariga xos antropomorfizm an‘nasini eslatadi.

"Ovul oralagan bo‘ri" qissasida esa bo‘ri obrazi ikki xil ma‘noda talqin qilinadi: bir tomondan xavf va yovuzlik timsoli bo‘lsa, ikkinchi tomondan insoniyatdagi muammolarni ochuvchi ramziy obraz sifatida xizmat qiladi.

"Belbog‘" qissasida oddiy bir buyum — belbog‘ orqali erkaklik sha‘ni, milliy qadriyat va an‘ana ifodalanadi. Bu folklorizmning predmetli shakli bo‘lib, xalq madaniyatiga xos ma‘no yuklash usulidir. Bundan tashqari, o‘zbek xalqining milliy urf-odatlarini, ulardagi predmetlar orqali or-nomus masalasi, erkak va ayollarning odob-axloq masalalari va tog‘ insonlarining milliy turush tarzini ko‘rishimiz mumkin. Asarda nafaqat folklor unsurlar orqali, balki ijodkorning asar qahramonlari ta‘rifi-yu, ular xarakterini tasvirlash orqali xalq milliy madaniyatini anglaymiz.

"Sariq gul" qissasida esa gul obrazi orqali sevgi, ayriliq va umid kabi tushunchalar ramziy ifodalanadi. Bu esa folklordagi ramziy tafakkurning davomidir.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Yozuvchi ijodida tabiat alohida o‘rin tutadi. “Qoyalar ham yig‘laydi” qissasida tabiat personifikatsiya qilinib, insoniy kechinmalarga hamdard sifatida tasvirlanadi. Bu holat folklarga xos bo‘lgan jonlantirish (personifikatsiya) usulining zamonaviy talqinidir.

“Changalzor iti” va “Paxmoq” qissalarida ham hayvonlar orqali insoniy tuyg‘ular ochiladi. Bu esa xalq og‘zaki ijodidagi sodiq jonivorlar haqidagi motivlarning davomidir.

"Jangovar" qissasida (yoki muallifning boshqa bir qissasida) qahramonlarning nutqi xalq maqollari bilan boyitilgan. Biroq, bu maqollar sun‘iy ravishda kiritilmagan. Ular qahramonning dunyoqarashi, vaziyatni baholashi va o‘z pozitsiyasini himoya qilishi uchun tabiiy qurol vazifasini o‘taydi. Bu yerda folklor – ma’naviy qon-qardoshlikni ifodalovchi vositadir.

Normurod Norqobilov qissalarining eng muhim xususiyatlaridan biri — milliy ruhning chuqur singdirilganligidir. Bu quyidagi jihatlarda ko‘zga tashlanadi:

- qishloq hayoti va ovul muhitining tasviri;
- xalqona qadriyatlar (sadoqat, or-nomus, mehr);
- milliy mentalitet va dunyoqarash.

Normurod Norqobilov ijodini o‘rganish o‘zbek adabiyotshunosligida tizimli ravishda olib borilmoqda. Adibning nasri haqida adabiyotshunos olimlar va tanqidchilar turli davrlarda o‘z fikrlarini bildirib o‘tganlar. Xususan, adabiyotshunos O.Nosirov adibning "o‘zbekona qishloq manzaralarini chizishdagi mahoratini alohida ta’kidlab, uning qahramonlari ruhiyatidagi tub burilishlarni milliy qadriyatlar prizmasidan tahlil qilgan"[6]

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, milliy ruh va folklorizm bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalardir. Folklorizm milliy adabiyotning immun tizimi bo‘lib, uni o‘zga madaniyatlar ta’sirida erib ketishdan asraydi. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti folklor unsurlaridan shunchaki bezak sifatida emas, balki chuqur falsafiy ma’no ifodalash uchun foydalanmoqda. Milliy ruhning saqlanishi badiiy ijodda folklor an’analarining qanchalik mahorat bilan qo‘llanilishiga bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sarimsoqov B. Adabiy turlar va janrlar. 1-jild. — Toshkent: Fan, 1991. – B. 124.
2. Belinskiy V.G. Polnoe sobranie sochineniy. T. 5. — Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1954. – S. 182.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent: Akademnashr, 2011. – B. 205.
4. Jo‘rayev M. O‘zbek mifologiyasi va folklori masalalari. — Toshkent: Fan, 2005. – B. 88.
5. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – B. 124.
6. Nosirov O. O‘zbek qissachiligida an’ana va yangilanish. – Toshkent: Fan, 2015. – B. 87.
7. Norqobilov N. Oqbo‘yin. – Toshkent: Sharq, 2010.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

8. Norqobilov N. Ovul oralagan bo'ri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2012.
9. Norqobilov N. Paxmoq. – Toshkent: Sharq, 2014.
10. Norqobilov N. Sariq gul. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2015.
11. Norqobilov N. Changalzor iti. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
12. Norqobilov N. Bekatdagi oq uycha. – Toshkent: Sharq, 2017.
13. Norqobilov N. Belbog'. – Toshkent: Adabiyot, 2018.
14. Norqobilov N. Qoyalar ham yig'laydi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.

